

Geschiedenis van de naamkunde in Nederland en Vlaanderen tot 2000

Rob Rentenaar

1. Naamkunde

Naamkunde of onomastiek is de wetenschap die zich bezighoudt met de studie van de vorming, de betekenis, de ontwikkeling en het gebruik van eigennamen. Gezien het historisch en maatschappelijk belang van de naamdragers heeft het onderzoek zich vooral gericht op toponiemen (plaatsnamen) en antroponiemen (persoonsnamen). De belangstelling voor eigennamen in Nederland en Vlaanderen is al oud, want reeds humanisten als Hadrianus Junius, Ubbo Emmius en Antonius Sanderus hebben in hun tijd uitspraken gedaan over onomastische problemen.

Het begin van de wetenschappelijke beoefening van de naamkunde ligt omstreeks 1800. Lange tijd zou het zwaartepunt bij de toponymie of plaatsnaamkunde liggen. Tussen 1797 en 1800 publiceerde de arts F. Grigny een reeks artikelen over de oudste geschiedenis van de Belgische steden, waarin hij zich uitgebreid met de etymologie van hun namen bezighield. In Nederland zijn het een theoloog, Annaeus Ypeij en een jurist, Jacob Hendrik Hoeufft, geweest, die zich als eersten als min of meer moderne naamkundigen hebben geprofileerd. Hun studies hebben met elkaar gemeen dat de nadruk daarin niet zozeer op de etymologie van de plaatsnamen ligt als wel op hun typologie en op de betekenis van hun grondwoorden.

Tot na de Tweede Wereldoorlog heeft de beoefening van de naamkunde in Nederland en Vlaanderen zich op gescheiden terreinen afgespeeld. Er is geen sprake van samenwerking geweest en slechts hier en daar zijn er sporen van wederzijdse beïnvloeding waar te nemen. Het lijkt dan ook niet verkeerd beide landen in dit overzicht apart te behandelen (Rentenaar 1995a, 1995b, 1996, 1998).

2. 1. Toponymie (Nederland)

Toen Jacob Hendrik Hoeufft in 1816 zijn 'Taalkundige bijdragen tot de naams-uitgangen van eenige, meest Nederlandsche, plaatsen' publiceerde, had hij niet veel vertrouwen in de belangstelling die het publiek voor dit onderwerp zou kunnen hebben en hij vreesde dan ook dat men het wel eens saai en vervelend zou kunnen vinden. Inderdaad is er in de daarop volgende jaren slechts weinig gepubliceerd op toponymisch gebied.

In 1844 heeft de dichter en geleerde Isaac da Costa aan de Tweede Klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut van Wetenschappen, Letterkunde en Schoone Kunsten een voorstel gepresenteerd voor de samenstelling van een 'Etymologisch-antiquarisch-geographisch woordenboek van alle plaatsen, oorden en wateren in het Koninkrijk der Nederlanden'. Toen de Tweede Klasse daar te lauw op reageerde heeft Da Costa zijn plan het daarop volgende jaar ingediend bij het Provinciaal Utrechts Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, dat terstond een commissie in het leven heeft geroepen om dit verder uit te werken. Ondanks aanvankelijk enthousiasme heeft deze onderneming echter weinig concrete resultaten opgeleverd en in 1850 heeft men dan ook maar besloten het project verder te laten rusten. Enkele jaren later kondigde zich een probleem aan dat gedurende vele decennia de richting van het toponymisch onderzoek in Nederland zou bepalen, de spelling van de aardrijkskundige namen. In

1857 had de Koninklijke Akademie van Wetenschappen van de minister van Oorlog een verzoek om advies gekregen met betrekking tot de spelling van de namen op een topografische kaart waarvan hij een nieuwe editie wilde uitbrengen. De Akademie riep daarop een commissie in het leven om dit probleem te regelen, maar ondanks verhitte discussies heeft deze alleen in 1864 een onbevredigende plaatsnamenlijst weten te produceren.

Een ding was de commissieleden echter wel duidelijk geworden, zij zouden bij hun beslissingen op vastere bodem hebben gestaan als zij meer hadden geweten over de vorming en de ontwikkeling van de Nederlandse plaatsnamen. Ditzelfde gevoelen leefde bij het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap (KNAG), dat met zorg opmerkte dat het probleem van de spelling van de aardrijkskundige namen na 1864 kennelijk weer op de lange baan werd geschoven, hoewel de roep steeds luider werd om op dit gebied toch iets te ondernemen. Het KNAG bezat, zoals het zelf constateerde "in zake van linguïstiek of geschiedenis, ... , geen auctoriteit", maar dat verhinderde hem niet om in 1881 een commissie in het leven te roepen met de opdracht om te overwegen welke middelen zouden kunnen worden aangewend om de willekeur op het gebied van de schrijfwijze van de aardrijkskundige namen te bestrijden. De commissie meende dat de hoofdpoging zou moeten liggen in het 'geschiedkundig onderzoek der Nederlandsche aardrijkskundige namen' en dit werd dan ook de ondertitel van het tijdschrift 'Nomina geographica Neerlandica' dat in 1884 onder auspiciën van het Genootschap begon te verschijnen en dat als het oudste naamkundige tijdschrift ter wereld geldt (Blok 1969a). De 'Nomina', kortweg NGN, hadden tot doel alle Nederlandse aardrijkskundige namen orthografisch te bewerken en daartoe werden vrijwillige medewerkers opgeroepen op gave te doen van plaatsnamen met hun oudste vermeldingen, de veranderingen die zij in de loop der tijd hadden ondergaan, hun uitspraak en hun etymologie. Men is met de nodige voortvarendheid aan het werk gegaan en heeft tot 1901, toen het geld op was, vijf delen uitgebracht, waarin de attestaties overheersten en de naamkundige bewerking meestal pas op de tweede plaats kwam.

Het staken van de uitgave van de NGN is wel verklaarbaar. Het tijdschrift is nooit een verbindende kracht in de Nederlandse naamkunde geworden, waarschijnlijk ook omdat de belangstelling voor de naamkunde aan de universiteiten niet groot genoeg was. Omstreeks 1900 waren er slechts enkele individuele onderzoekers aan te wijzen die zich met toponymische problemen bezighielden. Zo heeft G.J. Boekenoogen plaats- en persoonsnamen verwerkt in zijn boek 'De Zaausche volkstaal' uit 1897 en verscheen er in 1898 in aansluiting aan het driedelige 'Friesch woordenboek' een 'Friesche naamlijst' van de hand van Johan Winkler, een alfabetisch overzicht van oude en moderne plaats- en persoonsnamen in de provincie Friesland. Verder heeft ergernis over de studeerkamergeleerdheid van onder meer de samenstellers van het 'Middelnederlandsch woordenboek' de geograaf A.A. Beekman geïnspireerd tot een reeks publicaties waarin het belang van het topografisch onderzoek in de toponymie werd benadrukt (Beekman 1902-1906; 1905-1907; 1941). Het zijn vooral A.A. Beekman, J.W. Muller en M. Schönfeld geweest die in de loop van de jaren twintig van de twintigste eeuw de Nederlandse toponymie nieuw leven hebben ingeblazen. Zij waren ook de drijvende krachten in de nieuwe redactie van de NGN, die vanaf 1928 weer met enige regelmaat begonnen te verschijnen. Het is tekenend voor de positie van de naamkunde in Nederland dat van hen alleen J.W. Muller aan een universiteit was verbonden. Ook de belangrijkste medewerkers van het tijdschrift, W. de Vries en P.L. Tack, hadden geen universitaire aanstelling.

De vreugde over de wederopleving van de NGN heeft maar kort geduurd, want na enige jaren dook het spook van de spelling van de aardrijkskundige namen weer op. De publicatie in 1936 van een 'Lijst der aardrijkskundige namen van Nederland' onder de verantwoordelijkheid van Beekman leidde tot zodanige ruzies dat de meeste redacteuren besloten af te treden. De NGN hebben daarna nog slechts een kommervol bestaan geleid tot 1954, toen het veertiende en laatste deel van de reeks is verschenen.

Wat de belangrijkste onderzoeksresultaten in die periode betreft moeten in de eerste plaats de werken van W. de Vries over de plaatsnamen in Groningen en Drenthe worden genoemd (De Vries 1945; 1946). P.L. Tack heeft zich in een reeks artikelen beziggehouden met de toponymie van Walcheren (Tack 1932-1938). De samenhang van de toponymie met de nederzettingsgeschiedenis, die juist in die tijd overal in West-Europa sterk werd benadrukt, kwam bijzonder duidelijk tot uitdrukking in het onderzoek van de historicus B.H. Slicher van Bath met betrekking tot de middeleeuwse bewoningsgeschiedenis van Oost-Nederland (Slicher van Bath 1944).

Met een zekere afgunst heeft men in de jaren dertig in Nederland gekeken naar de wijze waarop het naamkundig onderzoek was georganiseerd in Scandinavië en België. In navolging daarvan benadrukte de germanist Jan de Vries de noodzakelijkheid van een Toponymisch Bureau, dat uiteindelijk in 1939 werd gerealiseerd aan de Universiteit van Leiden. De nazi-gezindheid van De Vries is er echter de reden van geweest dat dit Bureau na de Tweede Wereldoorlog weer is opgeheven. Nieuwe initiatieven ontstonden in de schoot van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. Zij hebben ertoe geleid dat in 1948 als onderdeel van de Centrale Commissie voor Onderzoek van het Nederlandse Volkseigen een Commissie voor Naamkunde werd opgericht met een eigen bureau. De commissie bestond uit taalkundigen, bodemkundigen, historici en volkskundigen en zij hield zich zowel met plaats- als persoonsnaamkunde bezig. De verslagen van de door haar georganiseerde symposia verschenen sinds 1949 in de reeks 'Bijdragen en mededelingen der Naamkunde-Commissie van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen'. Het Bureau, dat organisatorisch met de reeds bestaande Bureaus voor Dialectologie en Volkskunde werd verbonden, kreeg tot taak namen te verzamelen, een bibliografie te verzorgen en naamkundigen in den lande met raad en daad bij te staan. Aanvankelijk werd veel steun ondervonden van de Stichting voor Bodemkunde te Wageningen, waarvan de directeur, C.H. Edelman, samen met zijn latere echtgenote A.W. Vlam, zelf actief was op het gebied van het veldnamenonderzoek (Edelman en Vlam 1949).

De Commissie heeft ook terstond contact opgenomen met het Instituut voor Naamkunde te Leuven en dat heeft daarin geresulteerd dat het aldaar uitgegeven tijdschrift sinds 1950 onder een gezamenlijke Vlaams-Nederlandse redactie is gaan verschijnen als 'Mededelingen van de Vereniging voor Naamkunde te Leuven en de Commissie voor Naamkunde te Amsterdam'. Dit tijdschrift heeft bestaan tot 1968, het jaar van de dood van de oprichter H.J. van de Wijer en is vanaf 1969 voortgezet onder de titel 'Naamkunde'. Een register op de 'Mededelingen' is verschenen in 1979 (Buitenhuis 1979), een register op de eerste vijftientig jaargangen van 'Naamkunde' is gepubliceerd in 1996 (Kempeneers 1996).

De financiële middelen van het Bureau voor Naamkunde waren in het begin zo krap dat het nauwelijks mogelijk was personeel aan te stellen en dat betekende dat het meeste naamkundig onderzoek nog steeds door verspreid in het land actieve toponymisten verricht moest worden. De voornaamste onder hen was M. Schönfeld, die sinds 1945 als leraar aan een gymnasium was gepensioneerd. Hij heeft het eerste veldnamenmateriaal dat op het Bureau was bijeengebracht verwerkt in zijn

succesvolle studie 'Veldnamen in Nederland' (Schönfeld 1949). Onomastisch gezien wellicht nog belangrijker was zijn boek 'Nederlandse waternamen', dat in 1955 verscheen en dat kon aansluiten bij de discussie die juist op gang was gekomen over de zgn. 'alteuropäische Hydronymie', een mogelijk algemeen prehistorisch Europees patroon van waternamen (Schönfeld 1955).

Eveneens een product van een lang onderzoekersleven buiten de universiteit is het postuum verschenen werk van H.J. Moerman, 'Nederlandse plaatsnamen', dat een overzicht geeft van de voornaamste Nederlandse toponymische elementen (Moerman 1956). Jan de Vries publiceerde in 1962 een 'Woordenboek der Noord- en Zuidnederlandse plaatsnamen', dat ondanks zijn sterke afhankelijkheid van het 'Toponymisch woordenboek' van M. Gysseling toch van twijfelachtige kwaliteit is. Een later en beter plaatsnamenlexicon, maar dan alleen met betrekking tot Nederland, is in 1989 verschenen van de hand van G. van Berkel en K. Samplonius (Van Berkel en Samplonius 1989, 1995).

In tegenstelling tot Vlaanderen, waar het plaatsnamenmateriaal van zeer veel gemeenten in de loop der tijd een grondige naamkundige behandeling heeft gekregen, kent Nederland maar weinig lokale toponymische monografieën die een hoog wetenschappelijk niveau kunnen halen. Het dichtst daarbij in de buurt komen de studies van R. van Hasselt en A. Weijnen over de toponymie van de gemeente Roosendaal, die van A. Tinneveld en D.P. Blok over de gemeente Didam en die van H.E.M. Mélotte en J. Molemans over de gemeente Valkenswaard (Van Hasselt und Weijnen 1948; Tinneveld en Blok 1973; Mélotte en Molemans 1979).

Toen het Bureau voor Naamkunde financieel meer armslag kreeg, heeft men nieuwe projecten opgezet, onder meer de inzameling van nog levende microtoponiemen. Dit laatste gebeurde dikwijls in samenwerking met lokale en regionale historische verenigingen, die dan ook vaak als uitgevers van het materiaal optraden.

D.P. Blok, de eerste wetenschappelijke medewerker van het Bureau, is op vele terreinen van de historische toponymie actief geweest. Speciaal vermeldenswaardig zijn zijn studies over Nederlandse waternamen en zijn kritische stellingname ten opzichte van het probleem van de 'alteuropäische Hydronymie' (Blok 1965; 1967; 1971). Daarnaast kan worden gewezen op zijn bijdragen over de typologie van de Nederlandse nederzettingen en over de verhouding tussen toponymie en nederzettingsgeschiedenis (Blok 1969 b; 1973; 1988 a; 1988 b; Gysseling en Blok 1959). Een andere medewerker van het Bureau, R. Rentenaar, heeft zich onder meer beziggehouden met toponymische vernoemingsnamen, litorale toponymie en de geschiedenis van de straatnaamgeving (Rentenaar 1984; 1991; 1995c).

Vanaf 1964 heeft het Bureau meegewerkt aan de heruitgave van een groot continentaal-germaans plaatsnamenboek, de zgn. Neue Förstemann. Toen aan het begin van de jaren tachtig de internationale samenwerking met betrekking tot dit project stil kwam te liggen, heeft men besloten het Nederlandse namenmateriaal dat voorkomt in bronnen van vóór het jaar 1200 apart in een lexicon te publiceren (Künzel, Blok, Verhoeff 1988).

Op organisatorisch gebied werd het Bureau voor Naamkunde samen met de Bureaus voor Dialectologie en Volkskunde in 1981 omgevormd tot afdelingen van het P.J. Meertens-Instituut van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. Bij een reorganisatie van dat instituut aan het eind van de jaren negentig zijn deze afdelingen opgeheven en is het historisch gerichte deel van het onderzoek dat daar tot dan toe werd verricht stilgelegd. In de provincie Friesland heeft de Fryske Akademy in 1949 een Toponymisk Wurkforbân opgericht, waarin filologen, historici en amateur-onderzoekers waren verenigd. Dit heeft vanaf het begin de inzameling van nog

levende microtoponiemen als zijn hoofdtaak gezien. Van 1949 tot 1972 heeft het Wurkforbân het tijdschrift 'Fryske plaknammen' uitgegeven. Later is de doelstelling uitgebreid zodat ook de antroponymie in het onderzoek kon worden betrokken. Het nieuwe Nammekundich Wurkforbân is sinds 1978 de uitgever van de reeks 'Fryske nammen', waarin zowel bundels met artikelen als monografieën zijn verschenen, onder meer de studie van K. Gildemacher over de waternamen in Friesland (Gildemacher 1993). Daarnaast dient ook de analytische bibliografie van de Friese toponymie te worden genoemd die W.T. Beetstra in deze reeks het licht deed zien (Beetstra 1987). Een nuttig overzicht over de Friese toponymie biedt het postuum gepubliceerde tweede deel van het boek van P. Sipma 'Fryske nammekunde' (Sipma 1966). H.T.J. Miedema is vooral actief geweest op het terrein van de etymologie en de typologie van de Friese plaatsnamen (b.v. Miedema 1975).

Het heeft lang geduurd voor de Nederlandse universiteiten meer dan incidentele belangstelling voor de naamkunde begonnen te tonen. In 1962 werd aan het Nedersaksisch Instituut van de Rijksuniversiteit Groningen een afdeling voor naamkunde verbonden. Op toponymisch gebied heeft deze zich onder andere sinds 1981 verdienstelijk gemaakt door de uitgave van de reeks 'Drentse veldnamen', die helaas door geldgebrek in 1987 weer moest worden gestaakt. Na het vertrek van de belangrijkste medewerker, R.A. Ebeling, in 1999 is bovendien de hele afdeling opgeheven. Aan de Katholieke Universiteit Nijmegen werd in 1958 de 'Nijmeegse Centrale voor Dialect- en Naamkunde' opgericht. Voor de naamkunde heeft men daar P.L. Tummers aangetrokken, die speciaal bekend is geworden door zijn onderzoek van de Romaanse toponiemen in Limburg (Tummers 1962). Na zijn dood in 1979 is zijn plaats niet herbezet, wat in feite het einde van het naamkundig onderzoek in Nijmegen betekende. Hoewel aan de Rijksuniversiteit Utrecht nooit een naamkundig instituut verbonden is geweest, dient toch gewezen te worden op de activiteiten van de germanist J. Huisman, die zich dikwijls op ontraditionele paden in de naamkunde heeft begeven (Huisman 1961). In 1963 is D.P. Blok begonnen met het geven van colleges nederzettingsgeschiedenis en naamkunde aan de Universiteit van Amsterdam, van 1980 tot zijn pensionering in 1990 als buitengewoon hoogleraar. In 1995 heeft diezelfde universiteit R. Rentenaar benoemd tot bijzonder hoogleraar Naamkunde.

2. 1. Toponymie (Vlaanderen)

Het probleem van de spelling van de aardrijkskundige namen heeft ook in België de opkomst van het toponymisch onderzoek bevorderd. In 1843 heeft de Minister van Binnenlandse Zaken opdracht gegeven overzichten te maken van alle steden en gemeenten, maar ook van dorpen, gehuchten, kastelen, boerderijen, waterlopen enz. vergezeld van de oude vormen van de namen en waar mogelijk ook hun etymologie. Hoewel het hier ging om een overheidsinitiatief met een zuiver kameralistisch karakter, bevatte het Belgische plan reeds de belangrijkste elementen die wij later in alle landen aantreffen in de plaatsnamenoverzichten die de grondslag vormen voor de wetenschappelijke bestudering van toponiemen, namelijk bronnenkritiek en een taalkundige analyse van het namenmateriaal. België is met dit project het eerste land in Europa geweest waar men tot een systematische inzameling van het plaatsnamenmateriaal heeft besloten. In Duitsland is men immers pas drie jaar later met gelijkaardige plannen gekomen, die dan uiteindelijk geleid hebben tot de publicatie van het indrukwekkende 'Altdeutsches Namenbuch' van Ernst Förstemann, waarvan het eerste deel is verschenen in 1856.

Helaas is het Belgische initiatief spoedig een schone dood gestorven, al zijn er dan nog wel enkele, niet al te beste, rapporten uit voortgekomen. Kennelijk zijn die echter al snel in vergetelheid geraakt, want de jurist A.-G. Chotin, die in 1857 en 1859 twee boeken over de etymologie van de plaatsnamen in respectievelijk Henegouwen en Brabant publiceerde, deelde mee dat ze hem niet bekend waren toen hij aan zijn onderzoek begon.

Twee particuliere oproepen tot de samenstelling van een Belgisch plaatsnamenboek van de abbé Sulbot in 1876 en van Karel de Flou in 1879 werden door de wetenschappelijke wereld volstrekt genegeerd. Laatstgenoemde, een eenvoudige provinciale ambtenaar, die de inzameling van de plaatsnamen in het gehele Nederlandse taalgebied voor ogen had, heeft zich door zijn teleurstelling niet uit het veld laten slaan en heeft toen zelf een belangrijk deel van het project uitgevoerd. Met het eindresultaat, het achttiendelige 'Woordenboek der toponymie van Westelijk Vlaanderen enz.', verschenen tussen 1914 en 1938, heeft hij tegelijk een meesterwerk geleverd.

Op het Antwerpse congres van de Fédération archéologique et historique in 1885 heeft de Luikse historicus Godefroid Kurth de historische verenigingen in België opgeroepen de plaatsnamen in hun verzorgingsgebieden te verzamelen opdat zij dienstbaar zouden kunnen zijn aan het historisch onderzoek. Hoewel hij zelf in zijn boek 'La frontière linguistique en Belgique et dans le Nord de la France', verschenen in 1896-1898, zeer veel gebruik heeft gemaakt van toponymische gegevens, heeft zijn initiatief uiteindelijk maar weinig opgeleverd. De studie van de plaatsnamen bleef in die periode een zaak van enkelingen en de kwaliteit van hun werk was over het algemeen niet indrukwekkend. Een uitzondering moet evenwel worden gemaakt voor de 'Toponymische studie over de oude en nieuwere plaatsnamen der gemeente Bilsen' van de hand van J. Cuvelier en C. Huysmans uit 1897.

Een grote sprong voorwaarts betekende de verschijning in 1924 van het boek van J. Mansion, 'Oud-Gentsche naamkunde', een met gevoel voor bronnenkritiek en taalhistorische scherpzinnigheid geschreven werk dat jarenlang tegen de kritiek bestand is gebleken. Nog in 1968 is er een publicatie verschenen over de Gentse namen tussen ca. 1000 en 1253 die als een soort voortzetting ervan kan worden beschouwd (Tavernier-Vereecken 1968).

De toponymie heeft duidelijk kunnen profiteren van de toegenomen interesse voor de eigen taal en geschiedenis in Vlaanderen in de eerste decennia van de twintigste eeuw. In 1923 heeft H.J. van de Wijer aan de Katholieke Universiteit Leuven het Instituut voor Vlaamse Toponymie opgericht en in 1925 de Vlaamse Toponymische Vereeniging. Zijn doel was enerzijds de opleiding van jonge germanisten tot geschoolde plaatsnaamonderzoekers, anderzijds de activering van de Vlaamse intelligentsia bij de inzameling van nog levende toponiemen. De studenten moesten de namen van hun geboorteplaats beschrijven volgens een model dat ontleend was aan de Société de Littérature wallonne en dat later is verbeterd door Jan Lindemans. Uitgangspunt was daarbij steeds de alfabetische opstelling van het namenmateriaal.

In 1926 volgde de oprichting van de Commissie voor Toponymie en Dialectologie, waarin naamkundigen en dialectologen uit Vlaanderen en Wallonie waren verenigd. Deze Commissie, die in 1930 het predikaat 'Koninklijke' kreeg, heeft sinds 1927 de 'Handelingen van de (Koninklijke) Commissie voor Toponymie en Dialectologie' uitgegeven, die een belangrijke rol zijn gaan spelen bij de verspreiding van bibliografische en methodologische informatie. De Leuvense initiatieven zijn onmiddellijk met enthousiasme ontvangen. Binnen korte tijd hadden zo'n 400 leden

zich bij de Toponymische Vereeniging aangemeld en kwam er een actief uitgavenbeleid op gang. Vanaf 1925 verschenen de 'Mededeelingen uitgegeven door de Vlaamsche Toponymische Vereeniging te Leuven', sinds 1947 getiteld 'Mededelingen uitgegeven door de Vereniging voor Naamkunde te Leuven'. In de reeks 'Nomina geographica Flandrica' zag in 1928 het eerste deel van de 'Studiën' het licht en in 1931 het eerste deel van de 'Monographieën'. Kleinere bijdragen verschenen sinds 1929 in de reeks 'Toponymica' en vanaf 1931-1932 in de reeks 'Bijlagen'.

Aan de universiteiten van Gent en Luik werd de plaatsnaamkunde bij de dialectologie ondergebracht. Aan de Vrije Universiteit Brussel werd in 1937 een klein Seminarie voor Germaanse Toponymie gevestigd onder de leiding van A. van Loey. Aan de Universiteit Antwerpen werd in 1983 een Studiegroep, later Werkgroep, naamkunde opgericht, die zich vooral op toponymische vragen heeft gericht.

De Katholieke Universiteit Leuven is lange tijd het belangrijkste naamkundige centrum in Vlaanderen geweest. Dat blijkt alleen al uit het grote aantal licentiaatsverhandelingen dat daar tot stand is gekomen. Tot eind 1999 telde Leuven 252 verhandelingen, waaronder maar liefst 159 lokale toponymische monografieën. Gent en Brussel konden daar ieder slechts ruim twintig toponymische verhandelingen tegenover stellen. Het zwaartepunt lag in de beginjaren bij het verzamelen en filologisch bewerken van het plaatsnamenmateriaal en als hulpmiddel daarbij verscheen in 1929 een 'Inleiding tot de studie van de Vlaamsche plaatsnamen' van de hand van J. Mansion en anderen. Een belangrijke methodische vooruitgang betekende de publicatie van J. Mansion 'De voornaamste bestanddelen der Vlaamsche plaatsnamen' in 1935, een boek dat was geïnspireerd door een gelijkaardig werk van Allen Mawer in Engeland.

Jan Lindemans, die altijd buiten het universitaire milieu is gebleven, heeft een groot aantal Brabantse gemeenten toponymisch bewerkt. Daarnaast heeft hij zich met typologische vragen beziggehouden, zoals de -heem-, -inge(n)- en -kouter-namen (Lindemans 1931-1967; 1940-1954). Albert Carnoy, hoogleraar in de indogermanistiek te Leuven, publiceerde in 1939-40 een tweedelig 'Dictionnaire étymologique des noms des communes de Belgique', waarvan een omwerking verscheen in 1948-49 onder de titel 'Origines des noms des communes de Belgique, y compris les noms des rivières et principaux hameaux'.

Vanaf het eind van de jaren dertig werd de taakomschrijving van het Instituut te Leuven verruimd doordat men ook het taalgrensonderzoek in het programma opnam. Kort daarop volgde de incorporatie van de antroponymie in het onderzoek, wat in 1947 leidde tot een omdoping van het instituut tot Instituut voor Naamkunde. Ook internationaal werd Leuven een middelpunt door de vestiging van het International Centre of Onomastics aldaar in 1949. In de jaren veertig zien we ook het eerste wetenschappelijke optreden van een man die in de daarop volgende decennia een vooraanstaande rol in de toponymie zou gaan spelen, Maurits Gysseling. Met een verbazingwekkende energie heeft hij alle beschikbare schriftelijke bronnen voor de middeleeuwse namen in België, Nederland en aangrenzende gebieden bestudeerd. Als resultaat van deze materiaalinzameling verscheen in 1960 zijn 'Toponymisch woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland (vóór 1226)', een alfabetisch plaatsnamenlexicon dat vrijwel alle vermeldingen bevat van namen die in originele bronnen of kopieën van voor het jaar 1226 zijn overgeleverd, waar mogelijk voorzien van de etymologieën van de betreffende namen. Van de vele artikelen die Gysseling daarnaast heeft gepubliceerd dienen speciaal die over de chronologie van de oudste plaatsnamen, in het bijzonder

aan beide zijden van de taalgrens, te worden genoemd (Gysseling 1962; 1965; 1973; 1983).

De omvang van het namenmateriaal dat in de loop der jaren aan de verschillende universitaire instituten was bijeengebracht werd langzamerhand zo groot dat de roep om machinale bewerking ervan steeds luider begon te klinken. Dit is dan ook gerealiseerd tussen 1971 en 1979 in het kader van het project Molemans-Thiry, dat tot doel had alle toponymische gegevens in gecodeerde vorm per computer te verwerken en vervolgens op microfiches ter beschikking te stellen. Een van de twee bewerkers, Jos Molemans, heeft hiervan ook kunnen profiteren bij zijn systematische materiaalverzameling van de toponiemen in de provincie Limburg, wat onder meer geresulteerd heeft in zijn 'Toponymie van Bocholt' en 'Toponymie van Neerpelt' beide uit 1975 en 'Toponymie van Overpelt' uit 1976.

Aan de universiteiten begon intussen enig onbehagen te ontstaan over de langzamerhand wel erg eentonige reeks lokale monografieën die de studenten afleverden. Daarom werd nu ook de mogelijkheid geopend om licentiaatsverhandelingen over toponymische elementen of over andere typologische problemen te schrijven. In samenhang met de discussie over de theorie van de alteuropäische Hydronymie nam ook de belangstelling voor de Vlaamse waternamen toe (Gysseling 1982-1983; Kempeneers 1982). Helaas zijn deze vernieuwingen voor een deel misschien te laat gekomen. Het wetenschappelijk onderzoek van de plaatsnamen in Vlaanderen heeft lang kunnen gedijen omdat de diachrone en de synchrone componenten in de taalwetenschap elkaar min of meer in evenwicht hielden en omdat men aan de universiteiten het belang van de toponymie voor de nederzettingsgeschiedenis inzag. Het universitaire klimaat begon echter te veranderen, een nieuw type linguïstiek kreeg meer en meer de overhand en de naamkunde werd naar de wetenschappelijke periferie gedrongen. In 1975 kwam er een einde aan de zelfstandigheid van het Instituut voor Naamkunde te Leuven. Slechts een gereduceerde staf bleef over en deze werd ondergebracht bij het Departement voor Linguïstiek. Sindsdien is de plaatsnaamkunde in Vlaanderen weer hoofdzakelijk een zaak van eenlingen geworden, zoals L. van Durme, die in 1986 een uitvoerige 'Toponymie van Velzeke-Ruddershove en Bochoute' publiceerde en in 1996 een studie over de Romaanse plaatsnamen langs de taalgrens onder de titel 'Galloromaniae Neerlandicae submersae Fragmenta'. Van de hand van W. van Osta verscheen in 1996 een omvangrijke 'Toponymie van Brasschaat'. Verheugend is de oprichting in 1975 van de 'Vereniging voor Limburgse Dialekt- en Naamkunde', die zich de bevordering van het grensoverschrijdend dialectologisch en toponymisch onderzoek in Belgisch en Nederlands Limburg ten doel heeft gesteld. Vanaf 1976 worden door deze vereniging de 'Mededelingen van de Vereniging voor Limburgse Dialekt- en Naamkunde' uitgegeven.

3.1. Antroponymie (Nederland)

Een vroeg voorbeeld van wetenschappelijk persoonsnamenonderzoek is de 'Verhandeling over de eigennaamen der Friesen' van E. Wassenbergh uit 1774. Hij is daarmee echter een eenzame vogel gebleven, want daarna is er in Nederland op antroponymisch gebied tientallen jaren lang niets meer gebeurd. De enige uitzondering vormde de 'Historische beschouwing der Nederlandsche eigennamen' van L.Ph.C. van den Bergh uit 1842-43.

Het eigenlijke begin van de Nederlandse antroponymie lag in 1885, toen het nog steeds waardevolle boek van J. Winkler, 'De Nederlandsche geslachtsnamen in

oorsprong, geschiedenis en betekenis' verscheen. Het door deze auteur gepropageerde model voor de classificatie van familienamen heeft tot nu toe de tand des tijds in Nederland en Vlaanderen in ruime mate doorstaan. G.J. Boekenoogen heeft zich in 'De Zaaansch volkstaal' van 1897 ook over de persoonsnamen in de Zaanstreek uitgelaten. Tevoren had hij al een programmatisch artikel over de studie van de voornamen geschreven (Boekenoogen 1890). Met betrekking tot de overlevering van de oudste Germaanse persoonsnamen is het 'Wörterbuch der altgermanischen Personen- und Völkernamen' van M. Schönfeld uit 1911 tot voor kort een onontbeerlijk hulpmiddel geweest.

Tot de jaren veertig van de twintigste eeuw heeft het persoonsnamenonderzoek in Nederland voor het overige vrijwel stil gelegen. Pas in 1941 publiceerde P.J. Meertens een populariserend werkje onder de titel 'De betekenis van de Nederlandse familienamen', in 1947 gevolgd door zijn boek 'Zeeuwse familienamen'. Het postume werk van W. de Vries over de oudste Friese antroponymie, 'Friese persoonsnamen', verscheen in 1952, hetzelfde jaar waarin deel 1 van de 'Fryske nammekunde' van P. Sipma het licht zag, dat zowel de voor- als familienamen van Friesland behandelde. Een jaar later leverde J. van der Schaar een belangrijke bijdrage tot de kennis van de middeleeuwse en vroegmoderne persoonsnamenschat in Noord- en Zuid-Holland in zijn Leidse proefschrift 'Uit de wordingsgeschiedenis der Hollandse doop- en familienamen'. De allervroegst overgeleverde persoonsnamen zijn door M. Gysseling behandeld in zijn 'Overzicht van de Noordnederlandse persoonsnamen tot 1225' uit 1966. B.J. Hekket heeft zich specifiek beziggehouden met de Oost-Nederlandse familienamen die op boerderijnamen teruggingen (Hekket 1975-1983). In 1993 leverde R.A. Ebeling een bijzonder nuttig overzicht over de totale Nederlandse antroponymie van de vroegste tijden tot heden (Ebeling 1993).

Het grootste antroponymische project is ongetwijfeld de uitgave geweest van het 'Nederlands repertorium van familienamen', een initiatief van het Bureau voor Naamkunde. Het ging hier om de bewerking van de 9.600 000 familienamen die waren geregistreerd bij de Volkstelling van 31 mei 1947. De namen zijn per provincie en voor de drie grote steden alfabetisch geteld met opgave van de gemeenten waarin ze voorkomen alsmede het aantal naamdraggers. Het eerste deel, 'Drente' verscheen in 1963, het veertiende en laatste, 'Limburg', in 1988.

Een kleiner project met betrekking tot een vroegere periode is de uitgave geweest van de familienamen die in de provincie Friesland officieel zijn aangenomen of bevestigd in de jaren 1811-1812 (Nieuwland e.a. 1977-1982). De publicatie van het 'Nederlands repertorium van familienamen' heeft een nieuw type familienamenonderzoek op gang gebracht, waarin niet de etymologie van de enkele naam centraal stond, maar de typologie en de geografische spreiding van familienamen als geheel. De vraag welke namen karakteristiek zijn voor een bepaalde regio konden nu kwantitatief worden beantwoord, bij voorbeeld in het onderzoek van P.J. Meertens over de namen op -se in Zeeland en van K. Heeroma over de Friese namen op -a (Meertens 1955; Heeroma 1965). Aan het Nedersaksisch Instituut te Groningen hebben in het bijzonder K. Heeroma en R.A. Ebeling en in een later stadium S. Reker getracht een totaalbeeld van de Oost-Nederlandse familienamenvoorraad te schetsen (Heeroma 1968; Ebeling 1970; 1987; Reker 1999a; 1999b). Uitgebreid voornamenonderzoek is eveneens laat op gang gekomen. J. van der Schaar publiceerde in 1964 een zeer betrouwbaar 'Woordenboek van voornamen', dat onder de titel 'Spectrum voornamenboek' intussen al aan zijn eenentwintigste druk toe is. Een studie van K. Heeroma en H.T.J. Miedema uit 1972 behandelde de voornamen in Groningen en de aangrenzende streken vooral in de achttiende eeuw

(Heeroma en Miedema 1972). Miedema heeft tevens onderzoek gedaan naar de voornamen van de inwoners van Friesland in 1811-12 (Miedema 1982). A.J. Bernet Kempers heeft vanuit een volkskundige gezichtshoek licht geworpen op de voornaamgeving en het voornaamgebruik in Nederland (Bernet Kempers 1965). De vele veranderingen en vernieuwingen in het moderne Nederlandse voornamenbestand zijn het onderwerp van het Amsterdamse proefschrift van Doreen Gerritzen uit 1998 (Gerritzen 1998).

3.2. Antroponymie (Vlaanderen)

De grote belangstelling voor de toponymie heeft de ontwikkeling van de antroponymie in Vlaanderen lange tijd in de weg gestaan. De studie van Gustave van Hoorebeeke 'Études sur l'origine des noms patronymiques flamands' uit 1876 behoorde tot de vroege uitzonderingen. J. Mansion is de eerste geweest die, in zijn 'Oud-Gentsche naamkunde' uit 1924, de persoonsnamen op een wetenschappelijk verantwoorde manier bij het onderzoek betrok. Later heeft Jan Lindemans het plan opgevat voor de uitgave van een historisch woordenboek van Nederlandse persoonsnamen, maar dit project is in het verzamelstadium blijven steken en slechts via een aantal licentiaatsverhandelingen beperkt toegankelijk geworden (Marynissen 1966). Vanaf 1942 verschenen in de 'Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie' antroponymische bibliografieën van de hand van K. Roelandts. Deze kreeg in 1944 een aanstelling bij het Instituut voor Vlaamse Toponymie, wat hem de gelegenheid gaf om de persoonsnamenstudie verder vorm te geven. Aan de universiteiten werd nu ook de mogelijkheid geboden om antroponymische licentiaatsverhandelingen te schrijven. Deze nieuwe ontwikkeling leidde er onder meer toe dat het Instituut te Leuven wat zijn naam betref daaraan werd aangepast en in 1947 Instituut voor Naamkunde kwam te heten. In datzelfde jaar verscheen ook het eerste deel in een nieuw opgezette reeks 'Anthroponymica'.

In het kader van zijn onderzoek van de middeleeuwse namen in België en aangrenzende gebieden heeft M. Gysseling zeer veel persoonsnamen verzameld uit bronnen van voor 1226. Het woordenboek dat hij daarmee voor ogen had is nooit verschenen, maar hij heeft zijn materiaal ruimhartig aan andere onderzoekers ter beschikking gesteld. Zo heeft O. Leys het onder meer gebruikt voor zijn artikelenreeks over de oudste Vlaamse bij- en beroepsnamen (Leys 1957-1959). Voor C. Marynissen heeft het de grondslag gevormd voor zijn studie 'Hypokoristische suffixen in oudnederlandse persoonsnamen inz. de -z- en -l-suffixen' uit 1986. Op eigen onderzoek berusten daarentegen de werken die F. Debrabandere tussen 1958 en 1980 heeft gepubliceerd over de middeleeuwse persoonsnamen van Kortrijk en omgeving (Debrabandere 1958; 1970; 1971; 1980) en de 'Studie van de Ieperse persoonsnamen uit de stads- en baljuwsrekeningen, 1250-1400' van W. Beele uit 1975. F. Debrabandere heeft tevens een zeer omvangrijk etymologisch woordenboek van familienamen gepubliceerd (Debrabandere 1993).

In het moderne persoonsnamenonderzoek traden vooral de psycho- en socio-onomastische en morfologische aspecten op de voorgrond, zoals in de bijdragen van K. Roelandts over expressiviteit, die van O. Leys over augmentatief- en diminutiefsuffixen alsmede over sociolinguïstische aspecten bij persoonsnamen en tenslotte die van W. van Langendonck over de linguïstische beschrijving van moderne roep- en bijnaamsystemen (Roelandts 1989; Leys 1968; 1976; Van Langendonck 1979a). De geografische methode heeft belangrijke impulsen ontvangen van J. Goossens op het gebied van de Nederlandse familienamengeografie en van J. van

Loon op dat van de morfeemgeografie van de toenames (Goossens 1978; 1995; Van Loon 1981). In de laatste jaren heeft de ontwikkeling van de computer nieuwe mogelijkheden geschapen voor het familienamenstudie. Na afspraak met het Nationaal Instituut voor de Statistiek is nu het gehele bestand van het Belgisch Rijksregister elektronisch voor onderzoek beschikbaar. Dit vormt de basis voor het project 'Atlas van de familienamen in het Nederlandse taalgebied', dat helaas door universitaire bezuinigingen ernstige vertraging heeft opgelopen. Desondanks heeft de bewerker, Ann Marynissen toch reeds verschillende resultaten kunnen tonen met betrekking tot de morfosyntaxis en de geografische spreiding van familienamen (Marynissen 1991; 1994). Tenslotte kan er nog op worden gewezen dat het juist de Vlaamse persoonsnamenonderzoekers zijn geweest die nieuwe linguïstische methoden in de naamkunde hebben geïntroduceerd en belangrijke bijdragen hebben geleverd aan de theoretische onomastiek en de synchrone studie van de eigennamen (Leys 1965; 1967; 1979; Van Langendonck 1973; 1978; 1979b; 1987).

Litteratuur:

Beekman, A. A., 1902 -1906 Nomina geographica Neerlandica uit een geographisch oogpunt beschouwd. In: *Tijdschrift van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap* 2e Serie 19 (1902) 1-58, 900-935; 20 (1903) 801-824; 23 (1906) 1-43, 560-561.

Beekman, A. A., 1905 -1907 *Het Dijk- en waterschapsrecht in Nederland vóór 1795*. 2 dln. 's-Gravenhage, 1905-1907.

Beekman, A. A., 1941 *Aanvullingen en verbeteringen op het gebied van het dijk- en waterschapsrecht, bodem en water, aardrijkskunde, enz.* (Middelnederlandsch woordenboek 11). 's-Gravenhage, 1941.

Beetstra, W. T., 1987 *Toponimen en toponymiske elementen yn Fryslân. In analytiske bibliografy ca. 1835-1980* (Fryske nammen 7). Ljouwert, 1987.

Berkel, G. van en Samplonius, K., 1989, 1995 *Het Plaatsnamenboek. De herkomst en betekenis van Nederlandse plaatsnamen*. Houten 1989. Uitgebreide nieuwe druk onder de titel: *Nederlandse plaatsnamen. De herkomst en betekenis van onze plaatsnamen*. Utrecht, 1995.

Bernet Kempers, A.J., 1965 *Voornamen. Hoe komen we eraan? Wat doen we ermee?* Utrecht, Antwerpen, 1965.

Blok, D.P., 1965 *Probleme der Flußnamenforschung in den alluvialen Gebieten der Niederlande*. In: R. Schützeichel en M. Zender (Hrsg.), *Namenforschung. Festschrift für Adolf Bach*. Heidelberg, 1965, 212-227.

Blok, D.P., 1967 *Probleme der zeitlichen Schichtung niederländischer Flusznamen*. In: *Beiträge zur Namenforschung Neue Folge* 2 (1967) 13-20.

Blok, D.P., 1969a *Die älteste namenkundliche Zeitschrift*. In: *Naamkunde* 1 (1969) 13-17.

Blok, D.P., 1969b *Histoire et toponymie: l'exemple des Pays-Bas dans le haut Moyen Age*. In: *Annales ESC* 14 (1969) 919-946.

Blok, D.P., 1971 *Chronologisches zum alteuropäischen Flußnamensystem*. In: *Namn och bygd* 59 (1971) 149-161.

Blok, D.P., 1973 *De eigen inbreng van de plaatsnaamkunde in de nederzettingsgeschiedenis*. In: *Naamkunde* 5 (1973) 223-241.

Blok, D.P., 1988a *Historische aspecten van de naamkunde*. In: R. Rentenaar en E. Palmboom (Red.), *De Naamkunde tussen taal en cultuur* (Cahiers van het P.J. Meertens-Instituut 1). Amsterdam, 1988, 9-23.

- Blok, D.P., 1988b** *Ortsnamen. (Typologie des Sources du Moyen Âge occidental 54, A-8)*. Turnhout, 1988.
- Boekenoogen, G.J., 1890** *Onze voornamen*. In: *De Gids* 54 (1890) 448-476.
- Buitenhuis, H., 1979** *Register op de "Mededelingen van de Vereniging voor Naamkunde te Leuven en de Commissie voor Naamkunde te Amsterdam" over de jaargangen I-XLIV (1925-1968)*. Leuven, Amsterdam, 1979.
- Debrabandere, F., 1958** *Kortrijkse persoonsnamen omstreeks 1400*. Kortrijk, 1958.
- Debrabandere, F., 1970** *Studie van de persoonsnamen in de kasselrij Kortrijk, 1350-1400*. Handzame, 1970.
- Debrabandere, F., 1971** *Persoonsnamen in het Kortrijkse (1300-1350)*. Leuven, Brussel 1971.
- Debrabandere, F., 1980** *Kortrijkse naamkunde 1200-1300*. Kortrijk, 1980.
- Debrabandere, F., 1993** *Verklarend woordenboek van de familienamen in België en Noord-Frankrijk*. 2 dln. Brussel, 1993.
- Ebeling, R.A., 1970** *Proeve van een familienamengeografie van Oostnederland en aangrenzende gebieden*. In: *Zijn akker is de taal. [Feestbundel K. Heeroma]*. Den Haag, 1970, 115-125.
- Ebeling, R.A., 1987** *De familienamen in Drente anno 1947. Een retrograde lijst (Nedersaksische studies 11)*. Groningen, 1987.
- Ebeling, R.A., 1993** *Voor- en familienamen in Nederland. Geschiedenis, verspreiding, vorm en gebruik*. 's Gravenhage, 1993.
- Edelman, C.H. en Vlam, A.W., 1949** *Over de perceelsnamen van het Nederlandse rivierkleigebied I. Betuwe en Bommelerwaard (Bijdragen en Mededelingen der Naamkunde-commissie 1)*. Amsterdam, 1949.
- Gerritzen, D., 1998** *Voornamen. Onderzoek naar een aantal aspecten van naamgeving in Nederland*. Proefschrift Universiteit van Amsterdam 1998.
- Gildemacher, K.F., 1993** *Waternamen in Friesland (Fryske Nammen 9)*. Ljouwert 1993. Registerdeel. Ljouwert, 1994.
- Goossens, J., 1978** *Naar een Nederlandse familienamengeografie*. In: *Naamkunde* 10 (1978) 213-233.
- Goossens, J., 1995** *Motiefgeografie van Nederlandse familienamen*. In: *Naamkunde* 27 (1995) 1-31.
- Gysseling, M., 1962** *La genèse de la frontière linguistique dans le nord de la Gaule*. In: *Revue du Nord* 44 (1962) 5-37.
- Gysseling, M., 1965** *Het chronologisch probleem bij de jongprehistorische en vroegmiddeleeuwse nederzettingen*. In: *Mededelingen van de Vereniging voor Naamkunde* 41 (1965) 90-97.
- Gysseling, M., 1973** *Die fränkischen Siedlungsnamen*. In: F.Petri (Hrsg.), *Siedlung, Sprache und Bevölkerungsstruktur im Frankenreich (Wege der Forschung 49)*. Darmstadt, 1973, 229-255.
- Gysseling, M., 1982-83** *Prehistorische waternamen*. In: *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie* 56 (1982) 35-58; 57 (1983) 163-187.
- Gysseling, M., 1983** *Prähistorische, gallorömische und merowingische Siedlungsnamen im Raum zwischen Nordsee und Saar*. In: W. Haubrichs en H. Ramage (Hrsg.), *Zwischen den Sprachen. Siedlungs- und Flurnamen in germanisch-romanischen Grenzgebieten (Beiträge zur Sprache im Saarland 4)*. Saarbrücken, 1983, 71-87.

- Gysseling, M. en Blok, D.P., 1959** *Studies over de oudste plaatsnamen van Holland en Utrecht* (Bijdragen en Mededelingen der Naamkunde-commissie 17). Amsterdam, 1959.
- Hasselt, R. van en Weijnen, A., 1948** *De plaatsnamen van Roosendaal* (Jaarboek "De Ghulden Roos" 8). Roosendaal, 1948.
- Heeroma, K., 1965** *Die friesischen Familiennamen auf -a*. In: R. Schützeichel en M. Zender (Hrsg.), *Namenforschung. Festschrift für Adolf Bach*. Heidelberg, 1965, 168-177.
- Heeroma, K., 1968** *Familiennamengeographie im Osten der Niederlande*. In: *Beiträge zur Namenforschung Neue Folge* 3 (1968) 1-18.
- Heeroma, K. en Miedema, H.T.J., 1972** *Perspectief der doopboeken. Proeve van een historische voornamengeografie van Groningen en aangrenzende gebieden*. Assen, 1972.
- Hekket, B.J., 1975-83** *Oostnederlandse familienamen (hun ontstaan en betekenis)*. 2 dln. Enschede, 1975-1983.
- Huisman, J. A., 1961** *Unerforschte Gebiete der Namenkunde*. In: *VI. Internationaler Kongress für Namenforschung, Kongressberichte, Band 2*. München, 1961, 361-368.
- Kempeneers, P., 1982** *Hydronymie van het Dijle- en Netebekken*. 4 dln. Dissertatie K.U. Leuven 1982.
- Kempeneers, P., 1996** *Register op het tijdschrift Naamkunde*. Jaargang I (1969) - XXV (1993). Leuven, Amsterdam, 1996.
- Künzel, R.E., Blok, D.P. en Verhoeff, J.M. 1988** *Lexicon van Nederlandse toponiemen tot 1200* (Publikaties van het P.J. Meertens-Instituut 8). Amsterdam, 1988 (19892).
- Langendonck, W. van, 1973** *Zur semantischen Syntax des Eigennamens*. In: *Namenkundliche Informationen* 23 (1973) 14-24.
- Langendonck, W. van, 1977** *On the theory of proper names*. In: P.A.M. Seuren (Ed.), *Symposion on semantic theory held at Nijmegen 1977*. Nijmegen, 1978, 273-307.
- Langendonck, W. van, 1979a** *De persoonsnaamgeving in een Zuidbrabants dialect (Anthroponymica 11)*. Leuven 1979.
- Langendonck, W. van, 1979b** *Paradoxen van de eigennaam*. In: *Naamkunde* 11 (1979) 181-195.
- Langendonck, W. van, 1987** *Synchronische betekenisaspecten van eigennamen*. In: *Naamkunde* 19 (1987) 24-45.
- Leys, O., 1957-59** *De bij- en beroepsnamen van Germaanse oorsprong in de Westvlaamse oorkonden tot 1225*. In: *Mededelingen van de Vereniging voor Naamkunde* 33 (1957) 105-125; 34 (1958) 147-158; 35 (1959) 83-98, 139-157.
- Leys, O., 1968** *Het augmentatief- en het dimunitiefsuffix in een Westvlaams dialect*. In: *Mededelingen van de Vereniging voor Naamkunde* 44 (1968) 109-191.
- Leys, O., 1965** *De eigennaam als linguïstisch teken*. (Bijlagen 60). Leuven, 1965.
- Leys, O., 1967** *Zum Funktion des Artikels beim Eigennamen*. In: *Onomastica Slavogermanica* 3 (1967) 21-26.
- Leys, O., 1976** *Sociolinguïstische aspecten van de persoonsnaamgeving*. In: *Naamkunde* 8 (1976) 137-158.
- Leys, O., 1979** *Was ist ein Eigenname? Ein pragmatisch orientierter Standpunkt*. In: *Leuvense bijdragen* 68 (1979) 61-86.
- Lindemans, J. 1931-1967** *Brabantse plaatsnamen (Toponymica II)*. 14 dln. Leuven, Brussel, 1931-1967.

- Lindemans, J. 1940-1954** *Toponymische verschijnselen geografisch bewerkt* (Nomina geographica Flandrica, Studiën 5). 3 dln. Brussel, 1940-1954.
- Loon, J. van, 1981** *Morfeemgeschiedenis en -geografie der Nederlandse toenames*. Kortemark-Handzame, 1981.
- Marynissen, A., 1991** *Morfosyntactische aspecten van de Belgische familienamen op basis van het "Belgisch repertorium van familienamen"*. In: *Naamkunde* 23 (1991) 29-79.
- Marynissen, A., 1994** *Limburgse familienamengeografie*. In: *Naamkunde* 26 (1994) 243-299.
- Marynissen, C., 1966** *De antroponymie in het nagelaten werk van Dr. Jan Lindemans*. In: *Mededelingen van de Vereniging voor Naamkunde* 42 (1966) 19-26.
- Meertens, P.J., 1955** *Zeeuwse patronymica op -se*. In: *Mededelingen van de Vereniging voor Naamkunde* 31 (1955) 147-155.
- Mélotte, H.E.M. en Molemans, J., 1979** *Valkenswaard* (Noordbrabantse plaatsnamen, Monografie 1). z.pl., 1979.
- Miedema, H.T.J., 1975** *Typen van terpnamen vooral in de oude kern van Westergo*. In: *Naamkunde* 7 (1975) 169-202.
- Miedema, H.T.J., 1982** *Bijdragen tot de voornamengeografie van Friesland. De voornamen van 24 duizend Friezen in 1811-1812*. In: *Naamkunde* 14 (1982) 169-207.
- Moerman, H.J., 1956** *Nederlandse plaatsnamen. Een overzicht* (Nomina geographica Flandrica, Studiën 7). Leiden, Brussel, 1956.
- Nieuwland, P., e. a., 1977-1982** *Repertorium van familienamen in 1811-1812 in Friesland aangenomen of bevestigd*. 8 dln. Leeuwarden, 1977-1982. Register door J. Tjaardstra. Leeuwarden, 1984.
- Reker, S., 1999a** *Huitema, Bootsma en andere familienamen in Friesland anno 1947. een retrograde lijst* (Nedersaksische studies 18). Groningen 1999.
- Reker, S., 1999b** *Bolt, Hoeksema en andere familienamen in Groningen anno 1947. een retrograde lijst* (Nedersaksische studies 19). Groningen 1999.
- Rentenaar, R., 1984** *Vernoemingsnamen. Een onderzoek naar de rol van de vernoeming in de Nederlandse toponymie* (Publikaties van het P.J. Meertens-Instituut 5). Amsterdam, 1984 (1985²).
- Rentenaar, R., 1991** *Die litorale Toponymie Nordwesteuropas*. In: *Niederdeutsches Jahrbuch* 114 (1991) 89-107.
- Rentenaar, R., 1995a** *Die historische Entwicklung der Namenforschung in den Niederlanden und in Flandern im Lichte der Zusammenarbeit*. In: *Namenkundliche Informationen* 67/68 (1995) 61-62.
- Rentenaar, R., 1995b** *Namenforschung in den Niederlanden und in Flandern*. In: *Namenforschung, Name Studies, les noms propres. Ein internationales Handbuch zur Onomastik, an International Handbook of Onomastics, Manuel international d'onomastique*, I. Berlin, New York, 1995, 52-62.
- Rentenaar, R., 1995c** *Den nederlandske gadenavngivnings historie*. In: *Namn och Bygd. Tidskrift för nordisk ortnamnsforskning* 83 (1995) 119-138.
- Rentenaar, R., 1996** *'Freilich, das Studium der Eigennamen ist nicht leicht'. Over de opkomst van de naamkunde als wetenschap in de negentiende eeuw*. In: *Naamkunde* 28 (1996) 137-155.
- Rentenaar, R., 1998** *Het onderzoek van toponymische elementen in historisch perspectief*. In: *Naamkunde* 30 (1998) 181-196.
- Roelandts, K., 1989** *Expressiviteit en taalverandering. Verzameling opstellen de auteur aangeboden bij zijn zeventigste verjaardag* (Nomina geographica Flandrica, Studiën 14). Leuven, 1989.

- Schönfeld, M., 1949** *Veldnamen in Nederland* (Mededelingen der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, afdeling Letterkunde, Nieuwe Reeks 12, 1). Amsterdam, 1949. (1950², herdruk Arnhem, 1980).
- Schönfeld, M., 1955** *Nederlandse waternamen* (Bijdragen en mededelingen der Naamkunde-commissie 6). Amsterdam, 1955.
- Sipma, P., 1952-1972** *Fryske nammekunde*. 3 dln. Leeuwarden, Drachten, 1952-1972.
- Slicher van Bath, B.H., 1944** *Mensch en land in de middeleeuwen. Bijdrage tot een geschiedenis der nederzettingen in Oostelijk Nederland*. Assen, 1944.
- Tack, P.L., 1932-1938** *Walcherse plaatsnamen*. In: *Nomina geographica Neerlandica* 8 (1932) 54-81; 9 (1934) 62-99; 10 (1936) 57-92; 11 (1938) 142-156.
- Tavernier-Vereecken, C., 1968** *Gentse naamkunde van ca. 1000 tot 1253*. z.pl., 1968.
- Tinneveld, A. en Blok, D.P., 1973** *Toponymie van Didam* (Bijdragen en mededelingen van de Commissie voor Naamkunde en Nederzettingsgeschiedenis 28). Amsterdam, 1973.
- Tummers, P.L.M., 1962** *Romaans in Limburgse aardrijkskundige namen*. Assen, 1962.
- Vries, W. de, 1945** *Drentse plaatsnamen*. Assen, 1945.
- Vries, W. de, 1946** *Groninger plaatsnamen*. Groningen, Batavia, 1946.